
N EIE SUID-AFRIKAANSE STAATSTELSEL.

Wanneer ons dink aan ons toekomstige Republiek word met reg die vraag gestel: watter soort Republiek ons as ideaal stel? Hierop kan net een antwoord wees: 'n Republiek met 'n eie Suid-Afrikaanse staatstelsel soos geopenbaar in die Republieke van die Oranje-Vrystaat en die Transvaal. Hierdie Republieke is gebore uit die groot Afrikaner-volksbeweging, die Groot Trek, het hulle eie grondwet en staatsvorm gehad en is finaal gelikwider op 31 Mei 1902.

Nou kan daar wel geredeneer word dat hierdie Republieke demokraties was, dat die Unie van Suid-Afrika vandag 'n demokratiese grondwet het en dat ons dus vanself die regte soort Republiek sal hê indien die goewerneur-generaal deur die volk gekies en „president” genoem word. Dit is egter 'n uiters oppervlakkige beskouing en dit sal bepaald die moeite loon om 'n nadere ondersoek in te stel na die grondwet van die „Zuid-Afrikaansche Republiek” 1852—1902. Moontlik mag dit ons duideliker riglyne vir die toekoms verskaf.

Die staatshoof was die President wat direk deur die stemgeregtigde burgers verkies is vir 'n tydperk van vyf jaar. Die grondwet van 1858 het die uitvoerende gesag opgedra aan 'n Uitvoerende Raad wat bestaan het uit die President, Kommandant-generaal, twee stemgeregtigde burgers en 'n sekretaris.

Die Kommandant-generaal is direk deur die stemgeregtigde burgers gekies vir 'n termyn wat van tyd tot tyd verander is maar in 1896 finaal op vyf jaar vasgestel is. Die twee burgerlede is deur die Volksraad gekies vir 'n tydperk van drie jaar en die Sekretaris vir 'n tydperk van vier jaar.

Hierdie Uitvoerende Raad was iets heeltemal anders as die kabinet van Engeland, die Unie en die ander lande van die Statebond. Die vernamste verskil is die feit dat die Uitvoerende Raad onafhanklik was van

die Volksraad in dié opsig dat niemand terselfdertyd lid van die Uitvoerende Raad en die Volksraad kon wees nie. Toe bv. die Volksraadslid van Pretoria, Wolmarans, verkies is tot lid van die Uitvoerende Raad, moes hy bedank as lid van die Volksraad, en iemand anders is in sy plek gekies. Dr. Leyds was nooit lid van die Volksraad nie, maar wel lid van die Uitvoerende Raad.

Hierdie wyse van samestelling van die Uitvoerende Raad het meegebring dat alhoewel daar een tyd allerhande „partye” was soos die „Transvaal National Union,” „South African League” en ’n liberaal-progressiewe seksie onder die Boere self, daar van ’n partystelsel, soos vandag by ons bekend, geen sprake was nie. Daar was geen Eerste Minister en geen Leier van die Opposisie nie. Geen „party” kon ooit ’n „regering” saamstel nie—te meer daar die grondwet duidelik bepaal het dat die volkswil en nie dié van ’n politieke magsgroep nie ten alle tye die deurslag moes gee.

Verder was die Uitvoerende Raad eintlik ’n soort „binne-kabinet.” Dit was ’n klein liggaam wat die regeringsbeleid vasgelê het. Departementshoofde soos ds. S. J. du Toit (Superintendent van Onderwys), die Mynsuperintendent, die natuurlike-superintendent, die staatsprokureur ens. het die vergaderings bygewoon wanneer sake wat hulle besondere afdelings geraak het behandel is.

Daar was later ’n sterk agitatie dat ministers aangestel sou word, wat direk aan die Volksraad verantwoordelik is. President Kruger het hom egter sterk hierteen verset omdat dit teen sy staatsopvatting was.

Die wetgewende mag het by die Volksraad, wat deur die stemgeregtigde burgers gekies is volgens die beginsel van vrye verkiesing, berus. Wat onder „vrye verkiesing” verstaan is, is deur staatspresident Kruger duidelik beklemtoon in 1894 tydens die bespreking oor die afskaffing van verkiesingskomitees. Die volgende is genotuleer:

„Z.H.Ed. de Staatspresident zeide het onbetwistbaar was men van die Verkiezings Comite's ondervinding had. Een echt Republikeinsch beginsel was het Volk heeft de Koningstem en eene vrije stem is God's stem en wanneer men Comite's oprichtte ging men niet alleen tegen den mensch, doch tegen Gods stem en bracht een ban op het land, en wat zou daarvan worden. Indien men op eene of andere wijze overgehaald werd te stemmen, was dat geen vrije verkiezing—door die Comite's werden er partij-schappen gevormd.”

Wet nr. 3, 1894, art. 9, het gevolglik die optree van verkiesingskomitees onwettig gemaak. In 1895 wou sommige volksraadslede nog verder gaan, die bestaan van politieke verenigings totaal verbied en bepaal dat lede van sodanige verenigings nie amptenare of volksraadslede mag

word nie. Mettertyd het dit tog geblyk dat die wet van 1894 effektief was, en was daar baie minder klagtes oor die wyse waarop verkiesings gehou is.

Vanaf 1873 is Volksraadslede vir vier jaar gekies en moes die helfte van die lede om die twee jaar aftree.

In 1890 het daar 'n belangrike verandering in die Grondwet gekom. Die nuwe wet het bepaal dat die wetgewende mag by 'n volksverteenvoordinging wat uit 'n Eerste- en 'n Tweede Volksraad bestaan berus het. Die aantal lede sou dieselfde vir die twee Rade wees nl. 24, maar die Eerste Volksraad was die hoogste gesag van die staat.

Die vereistes vir stemreg is so neergelê dat feitlik net die ou gevestigde burgers van die land lede kon word van die Eerste Volksraad, terwyl die Uitlanders veel vroeër vir die Tweede Volksraad kon stem en ook daarvan lede word.

Die belangrikheid van hierdie Tweede Volksraad is in die verlede dikwels onderskat omdat dit altyd direk in verband gebring is met die uitlanderagitasie vir meerdere stemreg. Aangesien dit nie die agitatie laat ophou het nie, word hierdie Tweede Volksraad beskou as 'n mislukking—as iets wat op sy beste 'n vyfde wiel aan die wa was.

Tog het hierdie Tweede Volksraad 'n baie belangrike rol gespeel. Die Eerste Volksraad het, weens die strenge stemregbepalings, feitlik uitsluitlik uit boerende Boere bestaan. Die nuwe toestand het egter ingewikkelde myn- en nywerheidswetgewing vereis—iets waarvoor die lede van die Eerste Volksraad nie met gesag kon praat nie. In die Tweede Volksraad kon egter heel gou van die nuwe intrekke sittings neem en so hulle hydrae lewer tot hierdie deel van die wetgewing van die land.

Dat dit werklik die geval was blyk uit die volgende kommentaar van „The Star” van 28 Augustus 1896.: „Taking the work of the session as a whole, however, it may be said the second Raad has justified its existence, and has given proof that with fuller powers it would be capable of doing much good work.”

Hierdie Tweede Volksraad het dus beslis 'n gunstige indruk gemaak. Selfs vyandige koerante het gemeen dat dit met meer mag meer goeie werk kan doen. Dit vergelyk baie goed met die Senaat van vandag, wat al hoe minder mag kry sodat dit minder kwaad kan doen.

Waar Suid-Afrika vandag in die midde van groot nywerheidsontwikkeling staan sou dit goed wees as die Senaat vervang kon word deur 'n wetgewende liggaam wat bestaan uit deskundiges. Dalk sou 'n moderne Tweede Volksraad saamgestel kon word deur beroeps- en belangeverteenwoordiging, soos byvoorbeeld al reeds die geval is met die direksie van die Nasionale Finansieskorporasie.

Om op te som moet 'n Suid-Afrikaanse Republiek die volgende eienskappe hê indien dit op Suid-Afrikaanse lees geskoei moet wees:

Ten eerste moet die staatshoof 'n president wees, gekies deur die volk vir 'n vasgestelde termyn. Hy moet regeer met die hulp van 'n Uitvoerende Raad, wat onafhanklik sal wees van die Volksraad.

Wanneer die wetgewende mag eventueel na Pretoria verskuif word, moet tog sorg gedra word dat die nuwe Volksraadsgebou volgens Suid-Afrikaanse tradisie ingerig word en nie weer 'n slaafse nabootsing van die Britse House of Commons nie. Die tafels moet in konsentriese halfsirkels om die voorsitterstoel geplaas word soos dit in die ou Zuid-Afrikaansche Republiek die geval was. Daar moet geen Regering-Opposisie opstelling in slagorde wees nie.

Ten slotte, moët die Volksraad die Hoërhuis wees en moet bygestaan word deur 'n Tweede Volksraad van deskundiges, saamgestel deur beroepsverteenvoordiging of enige ander wyse wat die beoogde resultaat lewer.

Hierdie stelsel sal aanvaarbaar wees en trouens ook die enigste wat hier sal deug omdat dit op Suid-Afrikaanse bodem ontstaan het.

'n Republiek met 'n president, „Speaker,” Eerste Minister, Opposisieleier, „Sergeant-at-Arms” en „Gentleman-Usher of the Black Rod,” is 'n staat wat op vreemde lees geskoei is en dus geheel-en-al verwerplik.

A. J. VAN ROOY.

Kaapstad.